

NEJEDNAKOSTI U HRVATSKOJ

EKONOMIJA I REGIONALNE NEJEDNAKOSTI IZVJEŠTAJ SA POLICY PREPORUKAMA

CENTAR ZA MIROVNE STUDIJE

September 30, 2016

Program Ekonomsko-socijalne pravednosti

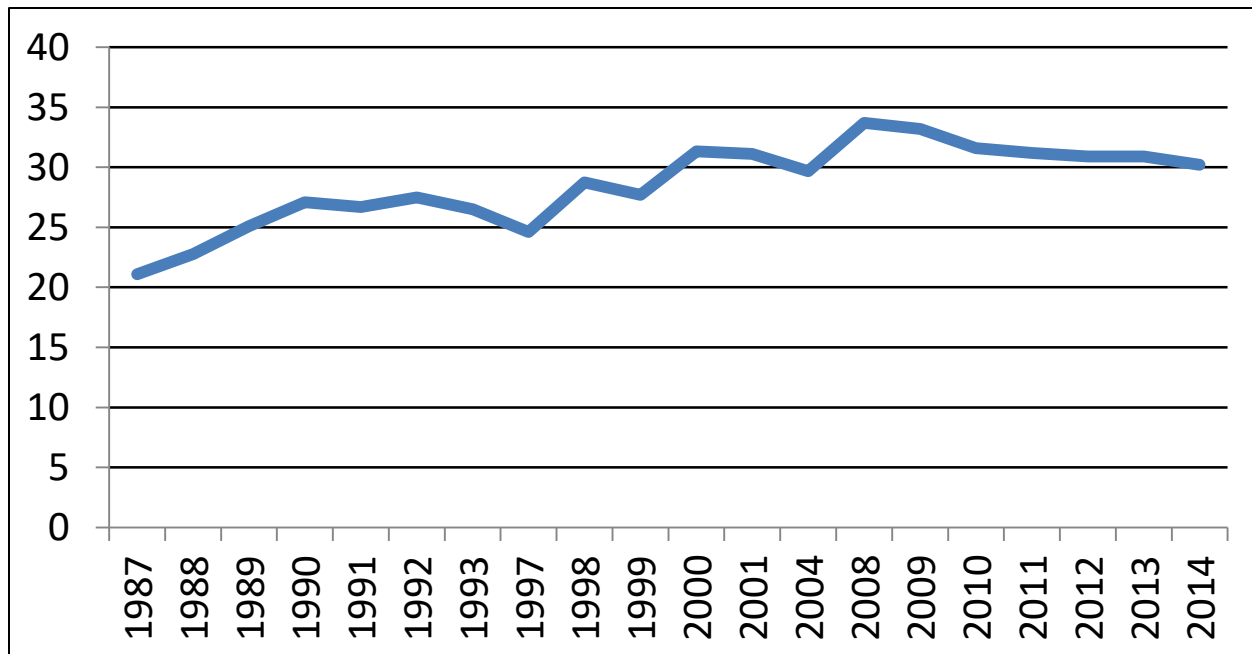

Ovaj materijal nastao je uz finacijsku podršku Europske unije, u okviru IPA projekta „Geometar jednakosti“. Za sadržaj je isključivo odgovoran Centar za mirovne studije i ne može se smatrati službenim stavom Europske unije i Ureda Vlade Republike Hrvatske za udruge.

NEJEDNAKOSTI U HRVATSKOJ

EKONOMIJA I REGIONALNE NEJEDNAKOSTI

U posljednjih je trideset godina došlo je do značajnog povećanja nejednakosti dohotka u Hrvatskoj. Tako se, primjerice, Ginijev koeficijent ekvivalentnog raspoloživog dohotka povećao od 21.1 u 1987. godini do 30.9. u 2015. godini za gotovo 9 postotnih bodova.

Izvor: 1987-93 UN. Rutkowski (1996), 94-2009 World Bank WDI, 2010-2014 Eurostat SILC

Unatoč ovom velikom rastu, Hrvatska, ipak, ima relativno nisku razinu nejednakosti kada se uspoređi s drugim zemljama. Tako je naš Ginijev koeficijent blizu prosječnog Ginijevog koeficijenta Europske Unije (30.0). Zahvaljujući sustavu socijalne zaštite, univerzalnog zdravstva i obrazovanja, razina nejednakosti je relativno blaga na državnoj razini, no kada dublje analiziramo pokazatelje nejednakosti po županijama, posebno pokazatelje siromaštva i nezaposlenosti, možemo uočiti velike razlike između tzv. razvijenijih dijelova Hrvatske (Grad Zagreb, Istarska, Primorsko-goranska, Varaždinska i Međimurska županija) i slavonskih županija (Vukovarsko-srijemska, Osječko-baranjska, Brodsko-posavska, Požeško-slavonska).

Uspoređujući različite ekonomske pokazatelje na razini županija, možemo vidjeti da nacionalni prosjek krije vrlo velike regionalne nejednakosti. S obzirom na strukturu BDP-a, samo Grad Zagreb čini jednu trećinu (33.1 %) ukupnog državnog BDP-a, dok drugi najveći udio čini Primorsko-goranska županija s 8.8%, a treći udio ostvaruje Splitsko-dalmatinska županija s 8.2% BDP-a.

S druge strane, najniže udjele u BDP-u ostvaruju Ličko-senjska županija s 0.9%, Požeško-slavonska s 1.1% i Virovitičko-podravsko županija s 1.2% ukupnog BDP-a Republike Hrvatske. Također, kad usporedimo Ginijev koeficijent raspoloživog dohotka županija, vidimo veliki raspon koeficijenta od 20.4 u Požeško-slavonskoj županiji do 42.1 u Karlovačkoj županiji.

Faktori koji bitno utječu na ekonomsku nejednakost su stopa ekonomske aktivnosti, stopa nezaposlenosti i razina plaća. Hrvatska ima jednu od najnižih stopa ekonomske aktivnosti u Europskoj Uniji, sa svega 52.5% radno sposobnog stanovništva u 2015. godini koje je aktivno na tržištu rada. Stopa udjela radne snage je još više zabrinjavajuća s obzirom na to da je samo 44.9% ukupnog hrvatskog stanovništva ekonomski aktivno – što znači da ili rade ili traže posao.

Zaposleni, kao udio ukupnog stanovništva, čine svega 37.68%, predstavljajući ozbiljnu prepreku održivosti socijalnog i zdravstvenog sustava i gospodarskom rastu. Stopa nezaposlenosti je također vrlo zabrinjavajuća te su razlike među županijama značajne. Tako, primjerice, najniže stope nezaposlenosti su u Gradu Zagrebu (10.4%), Istarskoj županiji (12.2%) te u Varaždinskoj županiji (14.2%). Na drugom dijelu spektra najviše stope nezaposlenosti nalazimo u Virovitičko-podravskoj županiji (43.9%), Vukovarsko-srijemskoj županiji (39%) i Sisačko-moslavačkoj županiji (38.5%).

Kućanstva u najsiromašnijem decilu zarađuju 2.3% nacionalnog dohotka, dok kućanstva u najbogatijem decilu zarađuju 22.9%. Iako je razlika skoro deset puta veća, valja naglasiti je to ipak niska razina dohodovne nejednakosti kada se uspoređi s drugim zemljama.

Vrijedi istaknuti da trendovi dohodovne nejednakosti za Hrvatsku ne uključuju dohodak od imovine zato što ne postoje podaci no povlačenjem paralela s drugim zemljama u EU možemo pretpostaviti da bi Ginijev koeficijenti bio ipak viši kad bi i ti podaci bili dostupni.

Međutim, analizirajući koncentraciju depozita i dobiti vidimo drugu sliku. Analizirani podaci HNB-a upućuju na visoku koncentraciju depozita, budući da se Ginijev koeficijent, ovisno o vrsti depozita, kreće u rasponu od 0,73 do čak 0,89.

Analiza agregatnih podataka pokazuje da je 20% najvećih deponenata na kraju prvog tromjesečja 2014. godine posjedovalo čak 94% svih depozita. Promatrajući nejednakost dobiti, podaci Fine u zadnjim dostupnim izvješćima za 2012. godinu pokazuju da samo 10 tvrtki s najvećom dobiti u Hrvatskoj imaju udio od gotovo 20% u ukupnoj ostvarenoj dobiti te godine.

Još jedan izuzetno bitan faktor za ekonomsku nejednakost je spolna diskriminacija na tržištu rada. Od 1990. godine, više žena stječe fakultetsku diplomu od muškaraca u Hrvatskoj, međutim u 2014. godini, žene su imale plaće 16.4% niže nego muškarci zaposleni u javnom sektoru i 11.2% niže od svojih muških kolega zaposlenih privatnom sektoru. Sva istraživanja vodećih svjetskih institucija, poput Svjetske banke i MMF-a, dokazuju kako diskriminacija žena na tržištu rada predstavlja ogromnu prepreku za ekonomski rast i učinkovitost te da su politike spolne ravnopravnosti izuzetno bitne za ekonomiju i ne bi ih se smjelo promatrati izdvojeno.

Kada promatramo određene pokazatelje po sektorima (prihod, dobit, novostvorenu vrijednost, neto plaću, investicije) te ih analiziramo s obzirom na broj subjekata u sektoru i broj zaposlenih možemo vidjeti da jednak porezni i regulatorni tretman različitih sektora nije opravdan. Tako primjerice od tri analizirane grane: prerađivačka industrija, financijski sektor i sektor osiguranja, te sektor trgovine: prerađivačka industrija zapošljava najveći broj ljudi sa prosječnom neto plaćom od 4994,00 kuna i vrlo visokom stopom investicija (8 milijardi kuna u 2016.g.) što je 30% u odnosu na prihode sektora, dok za usporedbu financijski sektor je iste godine investirao 111 miliona kuna, što je samo 1,59% prihoda. Ako gledamo položaj radnika u ova tri sektora, najviše neto plaće su u sektoru financija i

osiguranja: 6401,00 kuna, no kada pogledamo odnos prihoda po zaposleniku naspram iznosa neto plaće u godini dana vidimo da je najmanja eksploatacija u sektoru prerađivačke industrije, a najveća u sektoru trgovine, a visoka je i u financijskom sektoru, odnosno najviši udio prihoda odlazi na trošak plaće u prerađivačkoj industriji, za razliku od sektora trgovine i financija. To je jasno posljedica razlika u radnom intenzitetu, no kada država planira različite vrste poticaja za tvrtke ove vrste pokazatelja treba uzeti u obzir ako želi doprinositi onih sektorima koji imaju visoku stopu zapošljavanja i relativno dobar omjer plaća radnika i prihoda po radniku, a istovremeno se radi o investicijsko orijentiranom sektoru.

Prema trenutnom stanju plaća po sektorima i broja zaposlenih po sektorima vidljivo je da će porezna reforma u dijelu promjena poreza na dohodak osigurati povećanje plaća za one sektore u kojima radnici već imaju natposječne plaće i da su to sektori u kojima je daleko manje zaposlenih nego u primjerice prerađivačkoj industriji ili sektoru trgovine. Samim time povećati će se dohodovne nejednakosti, ali i dodatno „penalizirati“ radno intenzivne industrije.

Regionalna slika

Statistički podaci u pogledu nezaposlenosti, BDP-a, obrazovne slike stanovništva, siromaštva, dohotka i slično, često mogu biti varljivi ako ne pogledamo dublje u razlike na razini županija ili razlike na razini općina i gradova. Naime, analiza određenog dijela podataka prikupljenih kroz Geometar na razini županija pokazala je izuzetno velike razlike unutar Hrvatske. Smanjenje tih razlika mora biti osnovni cilj regionalne, ekonomske i socijalne politike svake Vlade, jer bi daljnje povećanje moglo dovesti do nepovratne blokade razvoja određenih područja Hrvatske. Ponajprije iz razloga što negativni pokazatelji poput visokih stopa siromaštva, nezaposlenosti, negativne obrazovne strukture i niske razine investicija u istočnim hrvatskim županijama dovode i do migracija mladih ljudi koji ne mogu osigurati egzistenciju u tim dijelovima Hrvatske i ne vide perspektivu bolje budućnosti. Gubitak ljudske baze ima izrazito negativan utjecaj na razvojne perspektive, te je stoga CMS predložio u svojim javnim obraćanjima da se osnuje poseban fond za županije sa najlošijim socio-ekonomskim pokazateljima, a u cilju podizanja kvalitete života, poboljšanja obrazovne strukture radno sposobnog stanovništva, unapređenja gospodarstva i tržišta rada, te stavljanja prirodnih bogatstava i postojeće infrastrukture u službu održivog i inkluzivnog razvoja.

Razlike u prosječnim mirovinama između Međimurske županije gdje je najniža prosječna mirovina i Grada Zagreba gdje je najviša čak 1000 kuna mjesečno! S druge strane, Međimurska županija je 6 po redu po BDP-u po glavi stanovnika (prednjači Grad Zagreb, Istarska županija, Primorsko-goranska, Dubrovačka, Koprivničko-križevačka), a ima najniže prosječne plaće u Hrvatskoj uz Varaždinsku županiju. Razlika između najniže i najviše stope rizika od siromaštva na razini županija također potvrđuje velike regionalne razlike: najmanja je u Gradu Zagrebu (9,82), a najviša u Brodsko-posavskoj gdje iznosi čak 35,8. Ako pogledamo još lokalnije, razlike su drastičnije: najnižu stopu rizika od siromaštva ima općina Čabar (4,7), a najvišu općina Kistanje sa stopom od čak 74,8%.

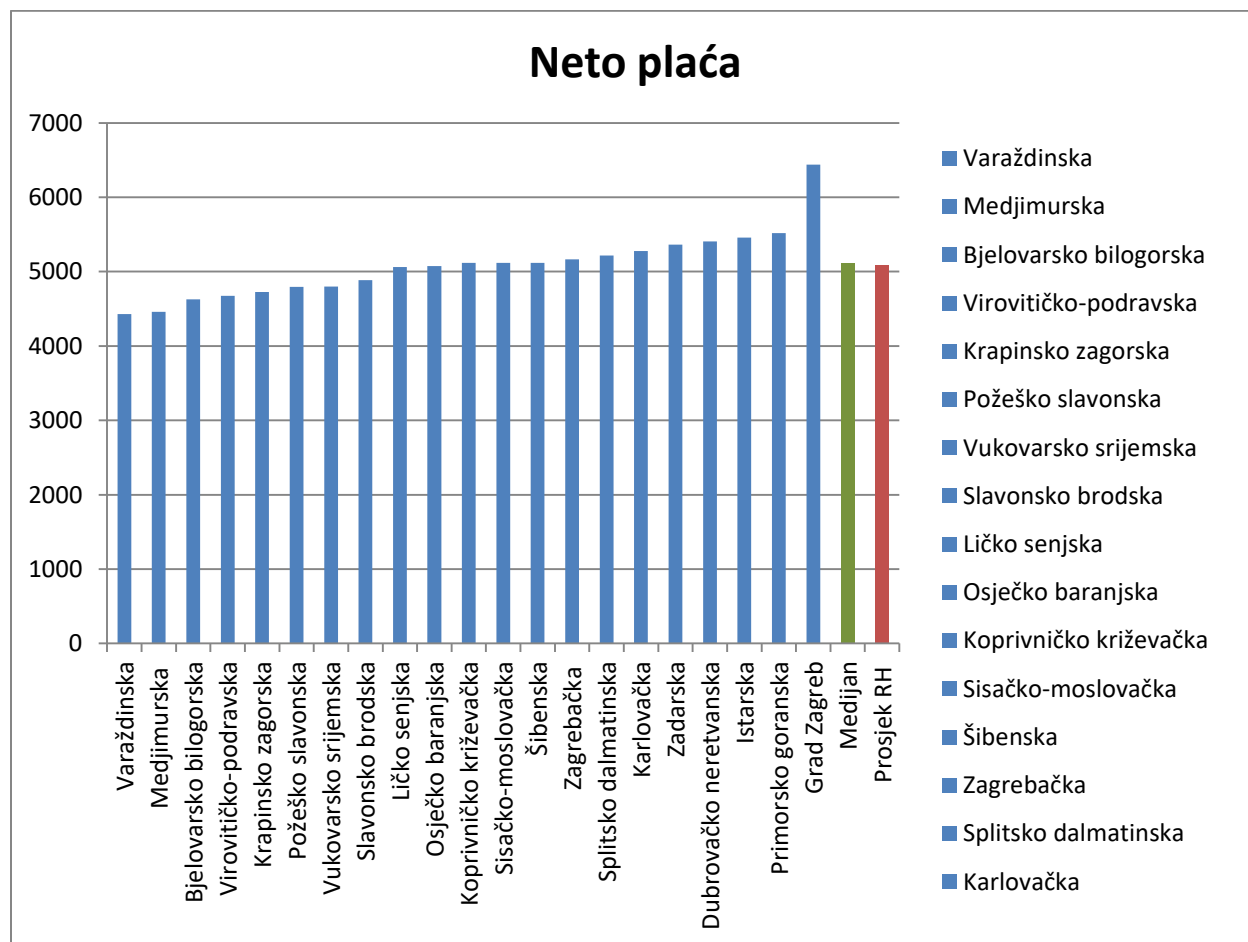
Županije sa najvišim stopama registrirane nezaposlenosti su Virovitičko-podravska, Sisačko-moslavačka, Vukovarsko-srijemska, Osječko-baranjska, Bjelovarsko-bilogorska, Brodsko-posavska i Požeško-slavonska županija, a te županije istovremeno imaju i najviše stope rizika od siromaštva, te visoki udio blokiranih građana u radno sposobnoj populaciji.

Najviše udjele blokiranih građana imaju Koprivničko-križevačka i Sisačko-moslavačka županija. Ukupno u RH je gotovo 10 % odrasle populacije (+18 god.) u financijskoj blokadi što je ozbiljan

socijalni ali i ekonomski problem: na dan 31.8.2016.g. ukupni broj blokiranih građana bio je **325 650, od ukupno 3.487.034** ljudi iznad 18 godina. Od toga je 95% bilo u blokadi duže od godine dana! Iz analize duga građana prema iznosu duga, po segmentima, vidno je da je najviše građana čiji je dug s osnove neizvršenih osnova za plaćanje veći od 2.000 kuna, a jednak ili manji od 10.000 kuna. Tih je građana 31. kolovoza 2016. godine bilo 77 421. Pribroje li se tom broju građana, oni koji su blokirani za iznos do 2.000 kuna, ukupno su 120 633 građana blokirana zbog duga koji je jednak ili manji od 10.000 kuna.

Udio duga građana prema bankama kao vjerovnicima, 31. kolovoza 2016. godine prelazio je polovinu svote ukupnoga duga tj. udio u ukupnom dugu bio je 51,48 %, a prema svim financijskim institucijama udio duga je 59,10 %. Prema visini duga slijedi dugovanje prema središnjoj državi sa 11,09 %, osiguravajućim društvima sa 3,15 %,telekomunikacijskim tvrtkama sa 2,67 %, leasing i factoring tvrtkama sa 2,46 % udjela te dug prema tvrtkama čija je djelatnost kartično poslovanje sa 2,01 % udjela u ukupnom dugu građana.

Velike nejednakosti među županijama postoje i u odnosu na prosječnu neto plaću:

Očekivano su najviše plaće u Gradu Zagrebu, no najniže su u Varaždinskoj i Međimurskoj županiji koje imaju visoke stope zaposlenosti i relativno dobar BDP. Česti komentari na ovaj pokazatelj su da

se radi o radnointenzivnim industrijama sa niskom dodanom vrijednošću, no ponovno brojke govore drugačije: novostvorena vrijednost po zaposlenom u Varaždinskoj županiji je čak 20% viša nego što je to u Primorsko goranskoj županiji koja je odmah iza Grada Zagreba po visini prosječne plaće.

POLICY PREPORUKE

1. Regionalne nejednakosti u Hrvatskoj između 5 najsiromašnijih županija i onih 5 najbogatijih postaju izrazito velike i pitanje je da li se više uopće može postići ravnomjeran regionalni razvoj. Posljedica takve neravnomyjernosti je i gubitak ljudske baze u najmanje razvijenim županijama što stvara začarani krug nemogućnosti pokretanja razvoja i rasta. Ključno je da se u narednih 5 godina osigura poseban fond za razvoj slavonskih županija, Virovitičko-podravske županije i Sisačko-moslavačke i Karlovačke županije. Pri tome se Vlada ne smije oslanjati samo na EU fondove već je potrebno za ključne programe osigurati sredstva u proračunu Ministarstva regionalnog razvoja. Program treba obuhvatiti prije svega ulaganja u ljude: obrazovanje, prekvalifikacije, kvalitetu života i pitanje stanovanja, pristup socijalnim uslugama, te u razvoj malog poduzetništva baziranog na lokalnim prirodnim resursima i znanju. Program treba imati jasno definirane projekte u navedenim područjima, jasne rezultate i indikatore u području kvalitete života, podznanja radne aktivnosti, zaposlenosti i perspektiva mladih.

Zagovaračke organizacije, institucije i platforme: Platforma 112, Centar za mirovne studije, Mreža za borbu protiv siromaštva

2. Jedan od ključnih faktora nezaposlenosti, pored nedostatnog broja novih radnih mjesta i nepodudarnosti kvalifikacija nezaposlenih sa potrebama tržišta rada, jesu i niski iznosi plaća u pojedinim sektorima što uzrokuje da se neki pojedinci odlučuju za nezaposlenost jer im omjer troškova i koristi od rada nije dostatan za osiguranje veće kvalitete života. Jedan od ključnih ciljeva ove Vlade treba biti definiranje iznosa minimalne plaće za dostojan život (living wage) koja će pokrivati osnovne troškove života i osigurati život van rizika od siromaštva, te smanjiti broj ljudi koji rade i istovremeno žive u siromaštvu (working poor).

Zagovaračke organizacije, institucije i platforme: Platforma 112, Zaklada Solidarna, Centar za mirovne studije, BRID, SSSH, IPE institut

3. Država kroz poreznu reformu, reformu sustava dječjeg doplatka i postavljanja praga minimalne plaće za dostojan život treba osigurati povećanje prihoda prvih 6 decila stanovništva koji više troše nego što zarađuju: na taj način će se višak njihovih prihoda prelići u potrošnju i doprinijeti rastu BDP-a, ali i kvaliteti života i smanjenju siromaštva. Potpuno suprotno tome država kroz novu poreznu reformu platno najviše stimulira posljednja 3 decila koji već sada troše manje nego što zarađuju, što će se prelići više u štednju nego potrošnju i povećati već izuzetno velik Gini koeficijent (koncentraciju) štednih uloga. Promjena ovog sustava treba biti prioritet svakoj Vladi koja želi graditi Hrvatsku u skladu sa njenom ustavnom definicijom socijalne države.

Zagovaračke organizacije, institucije i platforme: Platforma 112, Zaklada Solidarna, Centar za mirovne studije, BRID, SSSH, IPE institut

4. U najkraćem roku potrebno je pokrenuti temeljitu reformu sustava ovrha nad novčanim sredstvima i ukinuti mogućnost potpune blokade računa građana koja ih u potpunosti isključuje iz financijskog i ekonomskog života i gura u područje sive ekonomije. FINA bi umjesto administratora

blokiranja računa trebala preuzeti ulogu posrednika između vjerovnika i dužnika u pregovaranju modela otplate duga, a država bi trebala sa najvećim vjerovnicima građana ispregovarati modele cijena otplate duga, jer ako postoji mogućnost da vjerovnici prodaju dugove agencijama za naplatu potraživanja po 40% cijene duga, onda se isti model može primijeniti i izravno na građane u paketu koji može administrirati FINA u ime države.

Zagovaračke organizacije, institucije i platforme: Platforma 112, : Hrvatska mreža borbe protiv siromaštva, Zaklada Solidarna, Centar za mirovne studije, BRID, SSSH, IPE institut

5. Osigurati penalizaciju tvrtki i javnih poduzeća, te ustanova i tijela državne uprave i lokalne samouprave u kojima postoji rodna diskriminacija u prihodima zaposlenika i jasne provedbene mehanizme naplate za razlike u plaćama.

Zagovaračke organizacije, institucije i platforme: BaBe, SSSH

6. Detektirati modele podrške (i kroz porezni sustav) i olakšavanja poslovanja onim sektorima koji doprinose zaposlenosti, kvaliteti života radnika, stvaranju nove vrijednosti i investicijama umjesto jednake podrške svim sektorima bez obzira na njihov utjecaj na ove pokazatelje.

Zagovaračke organizacije, institucije i platforme: SSSH, Platforma112

7. Onemogućiti privatizaciju strateških poduzeća koja upravljaju strateškom infrastrukturom i/ili pružaju osnovne usluge građanima, te privatizaciju imovine koja se može koristiti za generiranje ekonomskog razvoja i smanjenje siromaštva.

Zagovaračke organizacije, institucije i platforme: Ne damo naše, Platforma 112, Zelena akcija, Hrvatska mreža borbe protiv siromaštva, Zaklada Solidarna, Centar za mirovne studije, BRID, SSSH, IPE institut, Zelena akcija